

комерційного ризику. Такий підхід сприяє розвитку теорії управління ризиками та орієнтований на вирішення актуальних завдань функціонування та розвитку підприємств торгівлі.

Список літератури

1. Бернштейн П. Против богов: укрощение риска / П. Бернштейн. – М. : Олимп-Бизнес, 2000. – 400 с.
2. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Найт. – М. : Дело, 2003. – 360 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 2007. – 854 с.
4. Абчук В. А. Риски в бизнесе, менеджменте и маркетинге / В. А. Абчук. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2006. – 480 с.
5. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання / Н. І. Машина. – К. : ЦУЛ, 2003. – 188 с.
6. Боровкова В. А. Управление рисками в торговле / В. А. Боровкова. – СПб. : Питер, 2004. – 288 с.
7. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
8. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. – М. : Дело и сервис, 2002. – 112 с.
9. Клебанова Т. С. Теория экономического риска / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х. : ИНЖЭК, 2007. – 208 с.
10. Юсипович О. І. Методи оцінки економічних ризиків підприємства / О. І. Юсипович // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів : ЛКА, 2009. – Вип. 10. – С. 208–210.

Отримано 01.11.2013. ХДУХТ, Харків.

© Н.С. Краснокутська, В.М. Лачкова, 2013.

УДК 338.49:339.37

Н.О. Власова, канд. екон. наук, проф.

О.С. Ковінько, асп.

ВПЛИВ РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

На основі кореляційного аналізу досліджено вплив рівня концентрації на ефективність використання ресурсів підприємств роздрібною торгівлю. Визначено особливості цього процесу в сучасних умовах розвитку роздрібною торгівлю України.

На основе корреляционного анализа исследовано влияние уровня концентрации на эффективность использования ресурсов предприятий розничной торговли. Определены особенности данного процесса в современных условиях развития розничной торговли Украины.

The influence of the concentration level on the efficiency of retailers' resources use on the basis of the correlation analysis is researched. The peculiarities of this process in the modern conditions of retail trade development in Ukraine are determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Функціонування підприємств роздрібно́ї торгівлі неможливе без використання певної системи ресурсів: матеріальних, трудових, фінансових тощо. Обмеженість ресурсів, висока ціна змушують підприємства шукати шляхи їх найбільш ефективного використання. Як свідчить економічна теорія й практика підприємницької діяльності, укрупнення розмірів суб'єктів господарювання, збільшення частки великих підприємств у тій чи іншій галузі, тобто розвиток процесів концентрації, сприяють підвищенню ефективності залучення та використання всіх видів ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти концентрації виробництва, ринкової концентрації та її ефективність розглядаються в працях багатьох науковців [1-4]. Проблеми використання ресурсів, ресурсного потенціалу у сфері торгівлі також знайшли відображення в науковій літературі [5-7]. Але питання, що стосуються особливостей розвитку процесів концентрації в роздрібній торгівлі та її впливу на ефективність використання ресурсів потребують додаткового вивчення й спеціальних досліджень.

Мета та завдання статті – кількісно оцінити та дослідити вплив рівня концентрації на ефективність використання ресурсів на підприємствах галузі, ураховуючи особливості її розвитку в роздрібній торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені дослідження процесів концентрації в роздрібній торгівлі України свідчать про їх наявність та позитивний розвиток в останнє десятиріччя [8]. Це характеризується як збільшенням розміру окремих магазинів, так і створенням великих горизонтально та вертикально інтегрованих торговельних мереж, частка яких постійно збільшується у складі роздрібного товарообороту. У межах даної статті ми сконцентруємо увагу саме на першому процесі (технічній концентрації), тому що збільшення розміру окремих магазинів певною мірою забезпечує зростання показників ресурсовіддачі за рахунок дії механізму ефекту масштабу [9].

Для визначення впливу розміру магазину на ефективність використання ресурсів важливим моментом стає обґрунтування системи показників. З одного боку, це показники, що характеризують розмір магазину, з іншого це показники, що характеризують ефективність використання ресурсів.

Розмір підприємств звичайно визначається обсягом його діяльності (обсягом реалізації продукції, товарів, послуг) або розміром факторів виробництва, що використовуються. Цей підхід характеризує абсолютну концентрацію на рівні підприємства. Відносна концентрація характеризується різноманітними показниками, які визначають частку фірми в ринковому обсязі реалізації, у загальній чисельності зайнятих у виробництві даного продукту, у вартості активів усіх фірм, що діють на певному ринку та ін.

Вибір міри розміру фірми залежить від галузових особливостей, форми інтеграції та інших чинників. Для підприємств роздрібної торгівлі більш прийнятними є абсолютні та відносні показники обсягу роздрібного товарообороту, чисельності зайнятих працівників, розміру торговельної площі та капіталу, що використовується. Що стосується наших досліджень, то розмір окремого магазину роздрібної торговельної мережі було визначено обсягом товарообороту та розміром торговельної площі.

Ефективність використання ресурсів залежно від рівня розвитку технічної концентрації на окремому підприємстві визначають співставленням їх витрат до відповідного результату. Це показники ефективності використання окремих ресурсів (виробіток, фондів, оборотність активів тощо) та більш інтегровані показники рентабельності активів, капіталу та їх складових тощо. Для підприємств роздрібної торгівлі важливим показником є розмір товарообороту на 1 м² торговельної площі. На наш погляд, саме він дає можливість певною мірою узагальнено представити ефективність використання всієї системи ресурсів, які використовують підприємства роздрібної торгівлі. Це зумовлено високою залежністю чисельності працюючих, розміру товарних запасів та інших матеріальних цінностей, що використовує підприємство, від розміру торговельної площі магазину.

У таблиці 1 наведено основні показники, що дають можливість визначити загальні тенденції розвитку технічної концентрації в роздрібній торгівлі за період із 2005 по 2011 роки та її вплив на ефективність використання ресурсів.

**Таблиця 1– Основні показники, що характеризують розвиток
технічної концентрації та її ефективність у роздрібній торгівлі
України за 2005-2011 роки (розраховано авторами на основі даних
Держкомстату України [10])**

Показники	2005	2008	2009	2010	2011	2011/2005, %%
Роздрібний товарооборот, млн грн.	90005	238523	222849	271381	338690	376,3
Кількість магазинів, од.	55804	50480	47651	48000	48383	86,7
Торговельна площа магазинів, тис. м ²	6359	8089	8015	8431	9013	141,7
Середній розмір магазину: – за торговель- ною площею, м ² ; – за розміром товарообороту, тис. грн.	114,0 1613	160,2 4725	168,2 4677	175,6 5654	186,3 7000	163,5 434,0
Роздрібний това- рооборот на 1 м ² торговельної пло- щі, тис. грн	14,2	29,5	27,8	32,2	37,6	265,5

Динамічні зміни показників, що наведені в таблиці, свідчать:

– по-перше, про чітку наявність процесу укрупнення магазинів у роздрібній торгівлі як за розміром торговельної площі, так і за розміром товарообороту. За визначений період середній розмір магазину за торговельною площею зріс із 114 до 186,3 м² або на 163,5%, а за розміром товарообороту з 1613 до 7000 тис. грн або на 434,0%;

– по-друге, фактором, що суттєво стримує цей процес стала фінансова криза 2008 року. Це характеризується зниженням усіх кількісних показників у 2009 році й відповідно зниженням темпів нарощування середнього розміру магазину за торговельною площею та зменшенням середнього розміру магазину за роздрібним товарооборотом у 2009 році відносно 2008 року;

– по-третє, простежується певна залежність між показниками середнього розміру магазину й ефективністю використання такого ресурсу, як торговельна площа. Роздрібний товарооборот у розрахунку

на 1 м² торговельної площі зріс за аналізований період із 14,2 тис. грн у 2005 році до 37,6 тис. грн у 2011 році або на 265,5%.

Наведений аналіз не дозволяє одностайно стверджувати про чіткий зв'язок ефективності використання такого ресурсу як торговельна площа, з розміром магазину, що зумовлено наявністю певної інфляційної складової в показниках роздрібного товарообороту. Тому подальші дослідження були проведені в межах кожного року за 27 регіонами України. Аналіз даних Держкомстату щодо роздрібного товарообороту, кількості магазинів та їх торговельної площі за регіонами дозволив визначити нерівномірність розвитку процесу технічної концентрації. Найбільший середній розмір магазинів як за товарооборотом, так і торговельною площею спостерігається в розвинених промислових регіонах, а саме: Донецькій, Дніпропетровській, Одеській, Харківській областях та місті Київ. Найменші показники характерні для областей із сільськогосподарською спрямованістю економіки: Вінницької, Житомирської, Івано-Франківської, Чернігівської. Що стосується показника ефективності використання торговельної площі за товарооборотом, то розподіл його значень за регіонами не завжди прямо пропорційно співпадає із середніми розмірами магазинів. Через відсутність функціональної залежності для визначення наявності, тісноти та напрямку зв'язку між економічними явищами використовують кореляційний аналіз.

Результати кореляційного аналізу щодо зв'язку між показником роздрібного товарообороту в розрахунку на 1 м² торговельної площі (y) та розміром магазину за торговельною площею (x_1) й товарооборотом (x_2) наведено в таблиці 2. Значення коефіцієнтів кореляції (більше 0,7) свідчать про наявність достатньо значного та прямого впливу розміру магазину за обсягом діяльності на ефективність використання торговельної площі. Протягом 2005-2010 років спостерігається помірний зв'язок між показником ефективності використання ресурсів магазинів та їх розміром за торговельною площею. Коефіцієнти кореляції перевищують 0,4. Але у 2011 році тіснота зв'язку між показниками, що аналізуються, уповільнюється. Це явище можна пояснити певними обмеженнями щодо можливостей зростання ефективності діяльності за рахунок збільшення її масштабів, що особливо важливо для підприємств роздрібної торгівлі.

Таблиця 2 – Значення коефіцієнтів кореляції щодо тісноти зв'язку між роздрібним товарооборотом на 1 м² торговельної площі (у) і середнім розміром одного магазину (x₁, x₂) за 2005-2011 роки

Показник середнього розміру магазину:	У				
	2005	2008	2009	2010	2011
– за торговельною площею (x ₁)	0,4390	0,4812	0,4122	0,4622	0,2957
– за розміром товарообороту (x ₂)	0,7538	0,8326	0,7252	0,7265	0,6418

У процесі кореляційного аналізу також було визначено взаємозв'язок динаміки (темпів зростання за 2005-2011 роки) визначених показників. Коефіцієнти кореляції для залежності темпів зростання товарообороту на 1 м² торговельної площі від темпів зростання середнього розміру магазину за торговою площею склали 0,6538, а за розміром товарообороту – 0,6584. Тобто вони свідчать про наявність достатньо тісного зв'язку, але в першому випадку зв'язок зворотний, а в другому – прямий.

Висновки. Проведені дослідження підтвердили важливість значення технологічної концентрації щодо підвищення ефективності використання ресурсів торговельних підприємств. При цьому суттєво впливає обсяг діяльності за показником товарообороту. Безумовно, має місце й позитивний вплив зростання розміру магазину за торговельною площею, але цей чинник у роздрібній торгівлі діє лише в більш значних обмеженнях, ніж показник обсягу діяльності за товарооборотом.

Список літератури

1. Маршалл А. Принципы экономической науки. В 3 т. Т. 1 / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1993. – 415 с.
2. Маршалл А. Принципы экономической науки. В 3 т. Т. 2 / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1993. – 310 с.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки. В 3 т. Т. 3 / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1993. – 351 с.
4. Гальперин В. М. Микроэкономика. В 2 т. Т. 1 / В. М. Гальперин, С. М. Игнатьев, В. И. Моргунов. – СПб. : Экономическая школа, 1999. – 349 с.
5. Костицький В. В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія і українські реалії / В. В. Костецький. – К. : Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2003. – 198 с.
6. Мочерний С. В. Економічна теорія : підручник / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. – К. : Академія, 2004. – 856 с.
7. Солдатов В. В. Стратегическое управление ресурсами / В. В. Солдатов // Современные аспекты экономики. – 2010. – № 5. – С. 25–28.

8. Николаева Т. И. Ресурсный потенциал торговой организации как основа ее развития / Т. И. Николаева, С. Н. Лыкасова // Известия УрГЭУ. – 2010. – № 3 (29). – С. 119–124.

9. Краснокутська Н. С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження : монографія / Н. С. Краснокутська. – Харків : ХДУХТ, 2010. – 247 с.

10. Власова Н. О. Тенденції концентрації у роздрібній торговельній мережі України / Н. О. Власова, О. С. Ковінько // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : ЛКА, 2012. – Вип. 14. – С. 115–120.

11. Власова Н. О. Механізми та ефекти процесів концентрації у роздрібній торгівлі / Н. О. Власова, О. С. Ковінько // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9. – С. 82–90.

12. Сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: < <http://www.ukrstat.gov.ua/> >

Отримано 01.11.2013. ХДУХТ, Харків.
© Н.О. Власова, О.С. Ковінько, 2013.

УДК 65.011.12:658.87

М.А. Дядюк, канд. екон. наук
О.А. Круглова, канд. екон. наук

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто методичний інструментарій проведення комплексної економічної оцінки кризи розвитку підприємств роздрібної торгівлі на основі розробки інтегрального показника оцінки кризи.

Рассмотрен методический инструментарий комплексной экономической оценки кризиса развития предприятий розничной торговли на основе разработки интегрального показателя оценки кризиса.

The methodological tool of complex economic evaluation of the crisis of retailers' development is considered on the base of the elaboration of the integrated index of crisis evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні розроблені та пропонуються для практичного використання різноманітні теоретичні та практичні рекомендації щодо діагностики кризового стану суб'єктів господарювання. Проведена авторами системна класифікація дала можливість визначити, що невід'ємною складовою процесу діагностики кризового стану підприємства є